

права людини обмежуються, але, задля об'єктивного та справедливого захисту прав та свобод людини й громадянина, міжнародна спільнота, держава та її інституції передбачили правові механізми захисту прав людини. Україна, ратифікувавши ці міжнародні документи, безумовно взяла на себе обов'язок гарантувати забезпечення прав людини і на державному рівні вчиняє всі заходи, щоб не допустити введення безпідставних обмежень цих прав. Важливим з боку держави є розробка шляхів забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо коли населення є найбільш уразливим через повномасштабні воєнні дії.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.04.2023).

УДК 340.1 (043.2)

Колонська В.М., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Рудковська О.В., спеціаліст деканату, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна, Науковий керівник: Череватюк В.Б., к.і.н., доцент

СУЧАСНА ДОКТРИНА ПРАВ ЛЮДИНИ

Доктрина прав людини є фундаментальною складовою сучасної правової ідеології, система центральних правових цінностей. Доктрина прав людини є ядром правових наук, яка пронизує теоретичні, історичні, філософські та компаративістські складові правового пізнання.

Щоб зрозуміти суть сучасної доктрини прав людини звернемося до Британіки, як одного із авторитетних енциклопедичних видань, яке надає нам наступну інформацію - права людини, словосполучення, що увійшло у мовний лексикон після Другої світової війни і ознаменувало народження сучасної концепції прав людини, яка прийшла на зміну доктрині природного права [1, с. 652]. Таким чином, варто звернути увагу на те, що є спільного і відмінного у класичній доктрині природних прав та сучасній концепції прав людини, щоб зрозуміти її суть. Тільки тоді зможемо переконатися наскільки вони взаємопов'язані і схожі. Одним з перших принципів доктрини природних прав є їхній загальний, тобто

універсальний, характер: такі права торкаються всіх без винятку людей. Порівнюючи класичну природну доктрину прав людини і сучасну побачимо, що найяскравіше виявляється схожість стосовно так званих особистих та політичних прав і свобод. Можна стверджувати, що вони без фактично істотних змін перейшли у сучасну доктрину прав. Проте слід зауважити, що є певні зміни, при цьому підтвердженням, яке виявляє еволюційний характер сучасної доктрини, є практика термінологічного позначення відповідних правових можливостей людини. Зокрема, щодо суті самих понять права і свободи. Крім того відмінність між класичною доктриною прав людини та сучасною спостерігається також і в питаннях щодо тих суб'єктів, яких можна вважати потенційними порушниками прав людини, що пов'язано, зокрема, з розвитком міжнародних відносин та незнанням на час існування згаданої доктрини певних суб'єктів міжнародних відносин. Якщо права, проголошені у французькій Декларації прав людини та громадянина 1789 р. і в американській Декларації Незалежності 1776 р. стосувалися головно держави та суспільства, то сьогодні можливими суб'єктами притягнення за порушення прав людини визнаються транснаціональні корпорації й деякі інші міжнародні організації та утворення (зокрема, такі, як Європейський Союз).

Особливими рисами сучасної доктрини прав людини є й те, що вона є значно ширшою за номенклатурою прав людини, оскільки охоплює права соціально-економічні, а також так звані солідаристські, колективні (відповідно права другого, третього і четвертого поколінь).

Перше покоління прав людини відображає ліберальні цінності та було сформовано буржуазною революцією, оскільки вона вплинула на суспільні та державні перетворення. Це покоління включає як особисті так і політичні права, покликані захищати індивіда від протиправного втручання держави та інших осіб у простір особистої свободи, запобігти державному свавіллю, забезпечити рівність перед законом і судом.

Права, що належать до першого покоління, мають характеристики, близькі до «обов'язкових» та «абсолютних». Вони мають найвищий ступінь безпеки та захисту та найнижчий ступінь обмеження. До цих прав держава має надати гарантії в рамках універсальних міжнародних стандартів, на основі яких особи можуть пред'явити владі законні вимоги в межах основних інтересів. Якщо особисті права передусім забезпечують автономію індивідів, то політичні права також забезпечують функціонування демократичних систем та чинність інших прав людини.

Друге покоління прав людини відображає цінності, які пов'язані з рівнем життя та забезпеченістю цього рівня. Це покоління складають економічні, культурні та соціальні права, які залежать від рівня розвитку держави. Отримали досягнення та закріпилися на хвилі боротьби з

економічною та соціальною нерівністю. Ідея прав формується з ідеєю соціальної держави, та визначає підняття ролі публічної влади щодо суспільства та людини. Права другого покоління включені до універсальних міжнародних стандартів і конституцій більшості держав. Досягнення соціальної справедливості за допомогою реалізації цих прав передбачає не лише серйозні ресурси, але й особливий механізм здійснення – позитивні дії, активність держави, створення умов для втілення можливостей, закладених у правах другого покоління, у реальність [2, с. 109].

Права людини третього покоління відображають цінності солідарності, втілюючи цінності людства в глобальному масштабі, прагнення до загального миру та безпеки при збереженні та підтримці різноманітності. Вона включає «колективні» права, включаючи права, пов'язані з державою, нацією та людиною, а також права, що становлять права окремих груп. Визнання прав третього покоління пов'язане з подіями світових війн ХХ століття, а інтеграція міжнародних і національних документів відбулась в другій половині ХХ століття. Таким чином, склад прав названого покоління суперечливий – вони поєднують можливості національно-визвольних рухів із тими, які спрямовані на запобігання збройній боротьбі. Ці права також відносять до прав людини, принаймні на рівні міжнародних стандартів, хоча більшість науковців вважають, що носіями цих прав є не окремі особи, а групи людей.

До четвертого покоління прав людини відносять права, які засновані на квінтесенції автономії особи та розпорядженні власним тілом. До них належать право на зміну статі, право на смерть, заборону клонування і використання генетичного матеріалу, репродуктивні права. Вони засновані на розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. До них належать право на Інтернет, право на цифрову особистість, право на вільний доступ і розповсюдження інформації, право на електронне громадянство, право на анонімність.

Отже формування уявлень про сутність, зміст прав людини є динамічним процесом, який може змінюватися та поєднувати різні підходи. Незважаючи на різноманіття цих сучасних уявлень, в європейській юриспруденції відсутній єдиний або домінуючий тип розуміння прав, але всі підходи ґрунтуються на визнанні певної кількості прав за людиною, які дозволяють їй утвердитися у суспільних відносинах, виступають як суб'єкт рівноправних взаємодій, спираючись на права для захисту власних інтересів і реалізації можливостей. Концепція прав людини четвертого покоління є надзвичайно важливим соціокультурним і правовим феноменом сучасного суспільного розвитку. У будь-якому разі беззаперечним залишається той факт, що визнання нових прав людини, розширення уже існуючого переліку – одна з тенденцій

трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктована вимогам та потребам сьогодення [3, с. 270]. Проте простого визначення цих прав недостатньо, важливо встановити та забезпечити ефективні та діючі механізми їх реалізації.

Взаємодія прав людини між поколіннями розкривається через принцип реалізації колективних прав не повинна обмежувати права і свободи людини. Інститут прав людини надзвичайно динамічний і жваво реагує на зміни в суспільстві [4, с. 49].

ЄСПЛ є рушійною силою фундаментальних змін у європейській архітектурі прав людини. Іноді ЄСПЛ демонструє досить консервативний підхід в інтерпретації прав за Конвенцією, в інших випадках, навпаки, наражається на критику через занадто сміливу позицію [5, с. 13]. Однак варто пам'ятати, що ЄСПЛ не працює ізольовано і повинен реагувати та враховувати багато чинників під час прийняття рішень. Проте ЄСПЛ, який створив найавторитетніше на сьогодні джерело права прав людини, не мав можливості одноосібно боротися за захист і подальший розвиток доктрини прав людини.

Рівність суб'єктів комунікації, повага, горизонтальна взаємодія, визначення адресатів – ці елементи також вплинули на розвиток доктрини прав людини. Також це все проявляється у питаннях горизонтальної та вертикальної дії прав.

Таким чином доктрина прав людини перебуває у постійному розвитку, еволюціонує, трансформується разом із динамікою суспільства.

Література

1. 20 New Encyclopedia Britannica. Oxford, 1992. С. 652.
2. Разметаєва Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
3. Попович Т.П., Шаварин А.Т. Сутнісне покоління четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. С. 266-271.
4. Данільцева В.Г. Покоління прав людини. 2017. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4103/1/-82._p046-047.pdf
5. Бондаренко А.І. Європейський суд з прав людини в механізмі правозахисної функції держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. С. 11-14.